

NESH

Den nasjonale forskningsetiske komité for
samfunnsvitenskap og humaniora

Kongens gate 14 0153 Oslo

Vår saksbehandler/tlf.
Gunhild Rønningen/94184620

Vår ref.
20/10611

Oslo,
01.12.2020

Deres ref.

Innspill til NESH fra Forskningsrådet: reviderte forskningsetiske retningslinjer

Forskningsrådet viser til høringsbrev 21. september i år fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), der de ber om innspill til revidert versjon av forskningsetiske retningslinjer. Høringsfrist er 1. desember.

De forskningsetiske retningslinjene for humaniora og samfunnsvitenskap, er et sentralt verktøy for å sikre at forskning i offentlig og privat regi, skjer i overensstemmelse med anerkjente forskningsetiske normer. Forskningsrådet takker derfor for muligheten for å komme med innspill.

Vårt innspill følger strukturen i disposisjonen fra NESH, men vi har noen generelle kommentarer innledningsvis.

Generelle kommentarer

Gode forskningsetiske retningslinjer står sentralt i arbeidet for å fremme høy etisk standard i forskningen. Forskningsrådet mener at det i de reviderte retningslinjene reflekteres godt rundt viktige etiske spørsmål knyttet til forskning innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. En høy etisk standard i forskningen er avgjørende for forskningens kvalitet, at man kan ha tillit til forskningen, og for at samfunnet skal være villig til å investere i forskning.

Søknader til forskningsmidler fra Forskningsrådet blir vurdert etter kriteriet forskningskvalitet, og forskningsetikk inngår i dette kriteriet. Det er derfor viktig at retningslinjer og kriterier for Forskningsrådets forskningsetiske vurderinger er klare og lett tilgjengelige, slik at både søkere av forskningsmidler og Forskningsrådets evaluatorene har god nytte av dem.

Forskningsrådets portefølje er i stadig endring, og er resultat både av utviklingen i forskersamfunnet nasjonalt og internasjonalt og samfunns- og næringslivets behov for forskning. Vår portefølje er i stor grad tverrfaglig, og involverer i stadig større grad aktører i næringsliv og offentlig sektor. I enkelte utlysninger er det krav om internasjonale samarbeidspartnere og/eller brukerinvolvering.

Det er viktig at retningslinjene tar høyde for at forskningen i økende grad involverer aktører utenfor academia. Dette innebærer økt samarbeid mellom forskningsinstitusjoner av ulike typer, tverrfaglig forskning, samarbeid mellom forskningsinstitusjoner og næringsliv og offentlige aktører og internasjonalt samarbeid.

Samspillet mellom forskning, samfunn og næringsliv blir stadig tettere. Dette samspillet mellom ulike aktører er komplekst og kan ikke forstås lineært, men baserer seg på en tett interaksjon mellom forskjellige aktører og forskjellige former for forskning og innovasjon. Behovet for samfunnsansvarlig og bærekraftig forskning og innovasjon skaper nye forskningsetiske utfordringer som retningslinjene må svare på.

Retningslinjene bør tydeliggjøre at forskningen har et samfunnsansvar og skal bidra til kunnskapsbygging, løsninger på samfunnsutfordringer og en bærekraftig utvikling. Dette kan gjøres i innledningen om "Forskningens normer og verdier". Vi anbefaler å ta inn avsnittet om forskningens forpliktelser overfor menneskeheten fra NENTs etiske retningslinjer.

Forskningsrådet ønsker mest mulig generelle retningslinjer for forskningsetikk. Vi ber derfor de forskningsetiske komiteene om å vurdere å lage etiske retningslinjer som er generiske for alle fagområder der det er underkapitler som er rettet mot de spesifikke fagområdene. All European Academies (ALLEA) har utviklet felles europeiske retningslinjer for forskningsintegritet, og disse kan fungere som en modell for hvordan dette kan gjøres. Våre kommentarer knyttet til disposisjonen under, er rettet mot at retningslinjene skal kunne anvendes bredt i prosjekter, som også involverer næringsliv, øvrig samfunnsliv og tar høyde for brukerinvolvering.

Våre innspill til de enkelte punktene i disposisjonen

For Forskningsrådet er det viktig at de etiske retningslinjene er mest mulig brukervennlige. Dette bør være et dokument der man finner svar på spørsmål om normer for forskningens praktiske utførelse og de sammenhenger forskningen inngår i. Forskningsrådet synes derfor at grepet med å fremheve forskningsetikken som grunnlag for etisk forsvarlig forskning og flytte jussen til et eget appendix, er uheldig. Juss er normer gjort til lov og dermed svært viktig for forståelsen av etikken på de ulike områdene. Forskningsrådet savner henvisninger til gjeldende lover og regler i selve dokumentet. Et eksempel er beskrivelsen av bruk og deling av data i avsnitt 9. Her kan det forstås som at det er opp til forskeren å ta avgjørelsen basert på forskningsetikk, uten at det refereres til hva som faktisk er lov å gjøre. Dette kan fort bli feil fordi det ikke bare er forskningsetiske hensyn som skal vurderes, men også lovbestemmelser. En forsvarlig forskning krever at jussen, etikken og vitenskapelige metoder følges, og dette bør gjøres tilgjengelig på et sted (eventuelt med henvisninger), slik at det blir enklest mulig for brukerne å sette seg inn gjeldende normer, både lovfestede og ikke lovfestede.

Forskningsrådet er også opptatt av at retningslinjene skal sette forskningsetikken inn i en internasjonal kontekst. Dette vil både vise hvilken sammenheng de norske retningslinjene inngår i og gjøre det lettere for leseren å orientere seg. Det bør derfor henvises til internasjonale konvensjoner, retningslinjer eller viktige ressurser på de områdene der dette er viktig. Et sentralt dokument i så måte er ALLEAs europeiske retningslinjer for forskningsintegritet.

Del A Forskerfellesskapet

Vi slutter oss til høringsutkastets påpekning av at åpenhet og etterprøvbarehet er grunnleggende forskningsetiske normer. Åpen publisering med åpne lisenser er den publiseringsformen som støtter

best opp om dette og bør være den foretrukne publiseringsformen så sant ikke tungtveiende grunner tilsier noe annet. Dette bør presiseres og gjøres eksplisitt i avsnitt 4.

Det er viktig og svært positivt at prinsippet "så åpen som mulig, så lukket som nødvendig" ligger til grunn for de etiske retningslinjene om forskningsdata. Men forskningsdata er også omfattet av lovreguleringer, og disse bør det henvises til i avsnitt 9 og avsnitt 20. I avsnitt 9 bør det også henvises til de internasjonale FAIR-prinsippene for deling og bruk av forskningsdata. Her bør det videre pekes på at lisenser kan tas i bruk for å regulere gjenbruk av dataene, og at en forsker bør bruke lisenser med så få tilgangs- og formålsbegrensninger som dataene tillater. Vi stiller spørsmål ved om det bør være en norm at de som har samlet inn datamateriale, bør ha førsteretten til å bruke det i analyser og publisering. Det kan argumenteres for at hele forskningsprosessen bør være så åpen som mulig og at data også kan deles underveis i prosjektene. Under avsnitt 6 om plagiering bør også forskningsdata nevnes.

Del B Forskningsdeltakere

I avsnitt 23 indikerer overskrift og ingress at det er lagring av forskningsmateriale generelt som omtales. I realiteten handler avsnittet om personsensitive opplysninger, og dette bør gjenspeiles i overskrift og ingress. I dette avsnittet bør det framheves at alle forskningsprosjekter som skal samle inn data bør lage en datahåndteringsplan før, eller tidlig i, prosjektperioden, for å sikre god datahåndtering.

Del C Grupper og institusjoner

I avsnitt 33 bør følgende setninger klargjøres: "Offentlige organer har plikt til å samle og arkivere informasjon om virksomheten, og forskere bør i størst mulig grad få innsyn i denne informasjonen. Offentlige organer bør derfor gjøre data tilgjengelig for forskere uten store omkostninger i tid eller penger". Her er offentlighetsloven relevant og bør nevnes. I andre setning bør det gjøres tydeligere hvilke omkostninger dette gjelder.

Del D Organisering og finansiering

Denne delen er særlig viktig for Forskningsrådet, og mange av elementene er generiske, og gjelder alle fag.

Avsnittene 37, 38, 39 og 40

Begrepene oppdragsgiver og finansiør blir brukt synonymt i retningslinjene, men det er nødvendig å skille mellom dem. En privat eller offentlig aktør som bestiller for eksempel en forskningsrapport på et spesielt tema gjennom oppdragsforskning spiller en annen rolle enn for eksempel Forskningsrådet, som forholder seg til regjeringens forskningspolitiske føringer. Vi savner derfor at forskjellen mellom bidragsforskning og oppdragsforskning blir gjort tydelig i retningslinjene. Som bidragsyter detaljstyrer ikke Forskningsrådet forskningsprosjektene vi støtter og oppfølgingen er knyttet til om prosjektene følger sine egne milepæler, leveranser og budsjetter. For oppdragsforskning bør det henvises til standardkontrakten, der grunnleggende forskningsetiske prinsipper er ivaretatt.

Nasjonalt¹ og internasjonalt² rammeverk slår fast at det er forskningsinstitusjonenes ansvar å sikre at kandidater og forskere får opplæring i forskningsetikk, samt å sikre at alle involverte parter er kjent med anerkjente forskningsetiske normer. I avsnitt 38 står det blant annet: "*Oppdragsgivere og finansiører må forsikre seg om at utførende forskere og deres institusjoner har nødvendig forskningsetiske kompetanse, og at de vil gjøre de nødvendige forskningsetiske vurderinger i gjennomføringen av prosjektet*". Setningen bør formuleres slik at det kommer tydelig fram hvor det formelle ansvaret ligger.

Vi er enig i at det bør påpekes at oppdragsgivere også har et ansvar for at forskningen skjer etter anerkjente forskningsetiske normer. Forskningsrådet forslår at det legges inn anbefalinger i retningslinjene om gode mekanismer for faglig kvalitetssikring av resultater fra oppdragsforskning. Vi stiller derimot spørsmål om hvor langt man kan forvente at oppdragsgivere skal ta et selvstendig ansvar. Det er ikke realistisk å forvente at alle offentlige eller private oppdragsgivere har kompetanse til å vurdere og kontrollere at forskningsetiske normer oppfylles. Det må derfor gjøres tydelig hvor langt ansvaret for oppdragsgiver strekker seg ut over å påse at dette ivaretas best mulig gjennom en strukturert avtale med oppdragstaker. De europeiske retningslinjer for forskningsintegritet (ALLEA), har et eget punkt 2.6 om samarbeid, som det bør henvises til. Her påpekes det at det bør inngås en formell samarbeidsavtale ved oppstarten av prosjektet. I omtalen av *samarbeidsprosjekter og brukermedvirkning*, savner vi en nyansering og refleksjon rundt hvordan samarbeid, involvering og medvirkning i forskning både kan bidra til å utvikle forskningen, skape tillit til forskning og frambringe forskning som kan løse viktige samfunnsutfordringer. Et viktig mål er å sikre at problemstillinger, forskningsaktiviteter og resultater blir relevante og kan tas i bruk på en best mulig måte. For å avklare rammene for et slikt samarbeid bør det også her henvises til De europeiske retningslinjene for forskningsintegritets anbefaling om å inngå en samarbeidsavtale.

I avsnitt 40 bør det også defineres tydeligere hva som menes med "bruker" og "brukermedvirkning". Det er forskjell på brukere som gir finansielle bidrag til forskningen og brukere som er med fordi de har kompetanse om problemstillingen det forskes på. I tillegg kommer prosjekter der folk som ikke har forskerbakgrunn deltar i forskningsprosjekter (folkeforskning). I prosjekter med ulike typer brukermedvirkning er det viktig at forskere utvikler kompetanse til å handle i samspill med andre samfunnsaktører.

Del E Forskningsformidling

Retningslinjene tar utgangspunkt i at formidling er en viktig del av forskeres samfunnsansvar. Definisjonen og refleksjonen rundt formidlingsbegrepet bør imidlertid nyanseres for å ta høyde for utviklingen i forskningsformidling i Norge og internasjonalt. Høringsutkastet bygger på en klassisk tilnærming til formidling, der det framheves at "forskere skal bidra til å spre vitenskapelige resultater og pålitelig kunnskap til resten av samfunnet". Forskningsformidlingen foregår nå i en samfunnsmessig kontekst der mottakerne i større grad enn tidligere kommuniserer tilbake og utfordrer forskningsbasert kunnskap. Det kan være positivt, men også svært krevende for forskere.

På den ene side bidrar et økende utdanningsnivå til at stadig flere kjenner til forskningsmetoder og vet at usikkerhet og uenighet er en del av den dynamiske prosessen fram mot ny viten. En slik økt kildekritisk holdning øker kravene til de som skal formidle kunnskap. På den andre side bidrar et endret og stadig mer komplekst digitalt medielandskap til at det er enklere å angripe fakta og forskning. Alle kan velge hvilke kilder vi ønsker å eksponere oss for, og ikke minst hvilke vi vil velge bort. Dette utfordrer hele forskersamfunnet.

Vi slutter oss til understrekningen av at et "velfungerende, kunnskapsbasert og demokratisk samfunn er avhengig av forskning som kilde til pålitelig kunnskap". Men vi vil sterkt anbefale en nyansering og utdyping av hvordan samfunnskonteksten har endret premissene for forskningsformidling. Forskningen inngår i en kontekst der den ikke lenger er alene om å hevde å ha monopol på sannheten.

Med vennlig hilsen
Norges forskningsråd

John-Arne Røttingen
Administrerende direktør

Gunhild Rønningen
Seniorrådgiver

Dette dokumentet er godkjent og sendt elektronisk.